



Ірина ДМИТРУК

## МІФОЛОГІЧНІ УЯВЛЕННЯ ГУЦУЛІВ В ЕТНОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ КІН. ХІХ – ХХ СТ.

Iryna DMYTRUK. On Hutsuls' Mythological Notions in Ethnographic Studies of Late XIX and XX cc.

*У статті поданий аналіз наукових праць українських та зарубіжних дослідників кін. ХІХ – ХХ ст., які висвітлюють міфологічні уявлення гуцулів. Досліджено особливості магічних вірувань, демонологію.*

Серед усіх етнографічних груп, гуцулів вирізняє найбільш яскрава самобутня традиційно-побутова культура. Вона зумовлена специфічними умовами проживання. Гуцули сформували унікальну систему поглядів на навколишній світ та своє місце у ньому. Це відобразилось в своєрідному сплетінні язичницьких та християнських уявлень у духовному світі гуцулів, яке можна назвати т. зв. релігійним дуалізмом (двовір'ям). Це поєднання ми можемо прослідкувати у перенесенні властивостей давніх язичницьких богів на християнських святих. Так, Перун виступив у ролі Іллі, Велес набув образів святого Власія та Миколи. Таких прикладів можна навести ще багато.

Також в гуцулів склалась доволі своєрідна структура міфічних істот, в яких вони вірять. Вона включає в себе кілька видів: демони родинного вогнища (домовик), демони природи (водяник, чугайстр, нявки, русалки), примари (блуд, мара, лісна, чорт) та людські химери (упирі, вовкулаки, відьми, знахарі)<sup>1</sup>. Тому дана проблема є цікавою та важливою для сучасної науки.

Першими дослідниками гуцульської демонології були І.Вагилевич та Р.Кайндль. І.Вагилевич, по суті, започаткував науковий розгляд народної демонології гуцулів і бойків, охарактеризував цілу галерею її образів, вказав на їх генетичний зв'язок з архаїчними світоглядними уявленнями і дохристиянськими віруваннями, спільні загальнослов'янські й етнічно та регіонально специфічні риси. Він відзначав тісне поєднання народної фантастики, міфології горян з повсякденними справами, життєвими потребами і конкретними реаліями навколишнього природного середовища<sup>2</sup>.

Р.Кайндль у монографії "Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази" зібрав інформацію про гуцульську демологію. З 17-ти розділів книги три присвячено проблемам чаклунства та міфічних істот, в яких вірять гуцули<sup>3</sup>.

У монографії Володимира Шухевича "Гуцульщина", даній проблемі присвячено п'ятий том, в якому були опубліковані народні перекази про т. зв. "земних богів" (люди з надзвичайними здібностями), вірування про рослин і тварин, матеріали про народну медицину<sup>4</sup>.

В.Шухевич написав згадану частину праці за допомогою багатьох селян та представників сільської інтелігенції, які збирали і надсилали йому цінні матеріали. Так, автор висловлює подяку за допомогу К.Лисинецькій, жінці о. Емануїла, пароха з Космача, учителям Л.Гарматієві, Д.Єндикові, І.Сеникові й Т.Кисилевському.

В.Шухевич зібрав дані про усіх міфічних істот, в яких вірили гуцули. Загалом, їх налічувалось близько двадцяти. Серед них русалки, потопельники, відьми, вовкулаки, нічніці (забирають в людей сон), нетлінні (визначають долю новонароджених дітей) та багато інших<sup>5</sup>.

<sup>2</sup>Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність "Руської трійці": монографія / Роман Кирчів.- К.: Наук. Думка, 1990.- С. 139.

<sup>3</sup>Кайндль Р. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази / Раймунд Кайндль.- Чернівці: Молодий буковинець, 2001.- 208 с.

<sup>4</sup>Шухевич В. Гуцульщина.- Ч. 5 / В.Шухевич.- Львів: [б. в.], 1908.- 300 с.

<sup>5</sup>Там само.- С. 198-221.

<sup>1</sup>Пономарьов А. Українська етнографія: курс лекцій / А.Пономарьов.- К.: Либідь, 1994.- С. 309.

Багато наукової роботи по вивченню питань з гуцульської міфології було зроблено науковцями, які входили до Етнографічної комісії НТШ у Львові. Серед них варто відзначити В.Гнатюка, А.Онищука та інших.

Третім серед дослідників Гуцульщини після В.Шухевича і Р.Кайндля називають А.Онищука. Проблемі міфології гуцулів присвячена його праця “Матеріали до гуцульської демонології, записані у Зелениці, Надвірнянського повіту, 1907–1908 рр.”<sup>6</sup>.

У даному дослідженні А.Онищук подав космогонічні уявлення гуцулів, їхні вірування про світ духів, відомості про знахарів, відьом, вовкулаків та інші народні уявлення. Праця складається з чотирьох частин<sup>7</sup>.

А.Онищук подає відомості про різні природні явища та легенди, пов'язані з їх походженням і впливом на життя людей. Гуцули вірять, що в озерах живе мана, тому їх варто обминати, а в озері під Близницями (Сивуля) в святойванівську ніч купаються відьми. Також кажуть, що сонце, то “праве лице боже”, місяць – ліве лице, а зорі, то – “божі вівці”. Вірять, що кожна людина має на небі свою зірку, яка світить їй ціле життя і згасає у хвилину смерті свого власника (тоді падають зорі)<sup>8</sup>.

Інші частини праці містять перекази та вірування про тваринний і рослинний світ. Гуцули вважають, що вовк, кіт, ведмідь і заєць є нещасливими на перехід. Також вірять, що людина може народити тварину і навпаки. Люди здатні перетворюватись у тварин і душі таких людей після смерті переходять в них.

Останній розділ праці присвячений переказам про потопельників, лісовиків, чугайстра, упирів, знахарів, відьом, ворожбитів та інших міфічних

істот. Лише на Гуцульщині поширені вірування про чугайстра. Ним вважають чоловіка, якого прокляв його сусід. Він ходить по лісах і полях на нявок<sup>9</sup>.

Загалом, інформація зібрана А.Онищуком є дуже цінною. У його праці містяться унікальні перекази та легенди, які він записав у с. Зелениці. Значення даної праці дуже велике, оскільки нею ще й досі послуговуються сучасні науковці.

Важливим джерелом дослідження гуцульської демонології є “Етнографічний збірник” НТШ. У 1912 р. у його серії опубліковано “Знадоби до української демонології”. У XXXIII томі містяться описи різних міфологічних істот (русалок, страхів, хованців та інших)<sup>10</sup>, а у XXXIV томі записано перекази про померлих, потопельників, упирів, відьом, чарівників та інших демонічних істот<sup>11</sup>. Усі ці записи зібрав та науково оформив Володимир Гнатюк. Ці дані він записав від І.Волошинського, І.Савицького, Н.Левицької, Д.Бойчука, М.Романюка та багатьох інших.

В.Гнатюк є автором ще двох наукових розвідок про демологію. Зокрема, схожу працю з аналогічною назвою він опублікував в Етнографічному збірнику ще в 1904 р. У цих “Знадобах до галицько-руської демонології” подано детальну класифікацію істот міфічного світу (упирі, відьми, чарівники, вовкулаки, хмарники, страхи та багато інших). Праця написана на основі легенд, які побутували у гуцульських селах (найбільше записів з с. Голови)<sup>12</sup>.

Другою працею В.Гнатюка, яка присвячена даній темі є стаття “Купане й палене відьм у Галичині”. Хоча більшість легенд не з самої Гуцульщини – це не применшує наукової ваги дослідження. Про Гуцульщину є лише три оповідання, записаних у с. Голови П.Шекериком-Дониківом і в

<sup>6</sup>Арсенич П. Етнографічна діяльність Антона Онищука / П.Арсенич // Народна Творчість та Етнографія.– 1989.– № 4.– С. 28.

<sup>7</sup>Онищук А. Матеріали до гуцульської демонології. Записані в Зелениці, Надвірнянського повіта, 1907–1908 / А.Онищук // Матеріали до українсько-руської етнології.– Львів, 1909.– Т. XI.– С. 1–139.

<sup>8</sup>Там само.– С. 3–17.

<sup>9</sup>Там само.– С. 59.

<sup>10</sup>Гнатюк В. Знадоби до галицько-руської демонології / В.Гнатюк // Етнографічний збірник.– Львів, 1904.– Т. XV.– 272 с.

<sup>11</sup>Гнатюк В. Знадоби до української демонології...– Львів, 1912.– Т. XXXIII.– 237 с.

<sup>12</sup>Гнатюк В. Знадоби до української демонології...– Т. XXXIV.– 280 с.

с. Текуча Д.Бойчуком<sup>13</sup>. В.Гнатюк у даній праці дав цікаве визначення цьому виду чаклунок: “з вигляду це звичайні жінки, але обдаровані надприродною силою, якою інші жінки не володіють, але за допомогою якої вони можуть творити речі, що видаються загадковими і неймовірними для звичайного розуміння”<sup>14</sup>.

Також збирали етнографічний матеріал вчителі, священики і прості селяни. Відомими записувачами були Ю.Бойчук з Кут, О.Кіселівська з Річки, Д.Самокіщук з Жаб'є, Л.Гарматій<sup>15</sup>. У Печеніжині учень гімназії Іван Чупрей записував легенди, небилиці і вірування, які були позитивно оцінені Етнографічною комісією НТШ<sup>16</sup>.

Проводились дослідження і топографічних назв, поширених на Гуцульщині. Зазвичай, ці назви трактували з точки зору поширених в даній місцевості легенд, які відображали стародавні міфологічні уявлення гуцулів<sup>17</sup>.

Невелика наукова розвідка про упирів, написана Зеноном Кузелею у 1907 р. описує різні забобони й вірування пов'язані з цими демонічними істотами, поширені серед простого люду на початку ХІХ ст.<sup>18</sup>.

Про магічні вірування гуцулів писав й Ю.Подлуський. Зокрема, він зазначав, що “до кожного дерева на розстайних дорогах або потічках, відноситься якийсь переказ. По планетах, зорях, подуві вітру, ворожать новонародженій дитині, молодцям, господареві добру долю або нещастя. Гуцули вірять, що є нявки, мамуни, мавки, богині

злі і добрі – і як котра вподобає собі кого, то вже не покидає до кінця життя. Вірно товаришить йому і дає саме щастя і добро або злидні”<sup>19</sup>.

Писали про гуцульську демонологію й українські письменники: М.Черемшина<sup>20</sup>, Г.Хоткевич<sup>21</sup>, М.Коцюбинський<sup>22</sup>, Р.Федорів<sup>23</sup> та інші. У романі “Тіні забутих предків” М.Коцюбинський послуговувався працями з міфології А.Онищука і В.Шухевича. Повість містить перекази про різних міфічних істот, світогляд гуцулів, здібності та силу гуцульських мольфарів. Автор розповідає про виникнення гір, так як це уявляють гуцули. Зокрема, вони вірять, що спочатку вся земля була покрита водою. Тоді Бог вирішив створити землю і попросив чорта дістати з дна моря глини. Чорт взяв і заховав частину землі собі до рота, а коли її виплюнув, то з цього постали гори<sup>24</sup>.

М.Коцюбинський, опираючись на дослідження А.Онищука подав цікаву класифікацію міфічних істот, серед яких виділив арідника, лісовика, нявок, русалок та ряд інших<sup>25</sup>.

М.Коцюбинський неодноразово відвідував Гуцульщину, про що згадував у своїх численних листах до В.Гнатюка і М.Горького. У 1911 р. він писав до М.Горького з с. Криворівні: “Якби ви знали, яка чарівна тут природа. Гуцули – оригінальний народ, з багатою фантазією та своєрідною психікою. Язичник-гуцул все своє життя, до смерті, проводить в боротьбі зі злими духами, які населяють ліси, гори і води. Християнством він скористався тільки для того, щоб прикрасити язичницький культ. Скільки тут красивих казок,

<sup>13</sup>Гнатюк В. Купане й палене відьм у Галичині / В.Гнатюк // Матеріали до українсько-руської етнології.– Львів, 1912.– Т. XV.– С. 195–199.

<sup>14</sup>Там само.– С. 178.

<sup>15</sup>Костючок П. Гуцульщина в етнографічних дослідженнях кін. ХІХ – поч. ХХ ст. / П.Костючок // Вісник Прикарпатського університету. Історія.– Івано-Франківськ: Плаї, 2004.– Вип. VIII.– С. 142.

<sup>16</sup>Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому товаристві ім. Т.Шевченка (1898–1939-их рр.): монографія / Оксана Сапеляк.– Львів: [б. в.], 2000.– С. 50–51.

<sup>17</sup>Топографічні назви в Галицьких Карпатах // Нова Зоря.– 1928.– Ч. 10.– С. 6.

<sup>18</sup>Колесса Ф. Огляд праць професора, доктора З.Кузеля з обсягу етнографії й етнології / Ф.Колесса // Збірник на пошану З.Кузеля. Записки НТШ.– Париж; Нью-Йорк; Мюнхен; Торонто; Сідней: [б. в.], 1962.– С. 73–74.

<sup>19</sup>Подлуський Ю. Гуцульщина / Ю.Подлуський.– Перемишль: [б. в.], 1938.– С. 5.

<sup>20</sup>Черемшина М. Твори в 2-ох томах / Марко Черемшина.– К.: Наук. Думка, 1974.

<sup>21</sup>Хоткевич Г. Твори в 2-ох томах / Гнат Хоткевич.– К.: Дніпро.– Т. 2: Твори в 2-ох томах.– К.– 604 с.

<sup>22</sup>Коцюбинський М. Тіні забутих предків / Твори в чотирьох томах / Михайло Коцюбинський.– К.: Дніпро, 1985.

<sup>23</sup>Федорів Р. Жбан вина / Роман Федорів // Твори в 3-ох томах.– Т. 2.– К.: Дніпро, 1990.– С. 5–308.

<sup>24</sup>Коцюбинський М. Тіні забутих предків... – Т. 3.: Повісті та оповідання (1910–1912).– К., 1985.– С. 180.

<sup>25</sup>Там само.– С. 155–156.

легенд, переказів, символів! Збираю матеріал, переживаю природу, дивлюсь, слухаю і вчусь”<sup>26</sup>.

За кордоном були опубліковані книги оповідань і переказів з гуцульського життя. Їх авторами були М.Ломацький<sup>27</sup> та О.Манчук<sup>28</sup>. Зокрема, у книзі М.Ломацького “Гуцульський світ” описуються вірування гуцулів про природу і духів, інформація про яких почерпнута з книг А.Онищука. Автор писав, що “для гуцула немає мертвого світу. Усе довкруги нього одуховлене, все живе, все дише й думає”<sup>29</sup>.

У його творах розповідається про стародавні вірування гуцулів у силу природних явищ. Автор писав: “Сонце було завжди у великій пошані у гуцулів. Старі гуцули, відмовляючи молитви, зверталися завжди в сторону сонця. Сонце – джерело життя. Місяць теж добрий, та він, хоч не має тієї сили, що сонце, може не раз доглянути вночі те, чого сонце не догляне вдень. Із зірками пов’язане тісно людське життя. Кожна людина має свою зірку і помре, тоді коли її зірка згасне. Блискавицями і громами керують святі Ілля, Михайло і Юрій”<sup>30</sup>.

Описи М.Ломацького надзвичайно характерні. Етнографічну характеристику цьому краєві письменник подав, пов’язуючи її з літературною формою переказу, наслідуючи розповідний стиль самих гуцулів, що за його ж висловлюванням люблять “повістувати про всяке”, а найбільше про свій край, про його вірування, звичаї, фантастичні події<sup>31</sup>.

Цікавились даною проблематикою й іно-

<sup>26</sup>Коцюбинський М. Вибрані листи / Михайло Коцюбинський // Твори в 4-ох томах. – К.: Дніпро, 1985. – Т. 4 : Вибрані листи. – 1985. – С. 250.

<sup>27</sup>Ломацький М. Гуцульський світ / Михайло Ломацький. – Косів: Писаний Камінь, 2005. – 328 с.; Його ж. З Гуцульщини (Нариси) / Михайло Ломацький. – Лондон: [б. в.], 1956. – 356 с.; Його ж. У горах Карпатах (видання для молоді) / Михайло Ломацький. – Мюнхен: LOGOS, 1962. – 208 с.

<sup>28</sup>Манчук О. Жиб’ївські новелі / Онуфрій Манчук. – Бофало: Гуцульщина, 1992. – 80 с.

<sup>29</sup>Ломацький М. Гуцульський світ... – С. 197.

<sup>30</sup>Там само. – С. 198.

<sup>31</sup>Божак О. Співець країни чарів і краси / О.Божак // Гражда. – 2002. – № 5. – С. 27.

земні дослідники. Російський етнограф другої пол. XIX ст., Н.Попов, вивчаючи спосіб життя гуцулів, описав їхні релігійні вірування та легенди. Зокрема у книзі “Русское население по восточному склону Карпат (Гуцулы – Бойки – Лемки)” знаходимо відомості про русалок і вампірів<sup>32</sup>. Ще один співвітчизник Н.Попова, Петро Богатирьов, в Парижі опублікував цікаву етнографічну розвідку під назвою “Магічні акти, обряди й вірування в Підкарпатській Русі”<sup>33</sup>.

Швейцарський мандрівник Г.Цбінден, подорожуючи по горах Карпатах, записав перекази про світогляд гуцулів. За їх уявленнями “десь далеко, між небом і землею, на найвищих горах, лежить країна земної досконалості – Рахманська Земля”. На Великдень люди кидають писанки у ріки, щоб вони віднесли їх до рахманів, а через місяць святкують “Рахманський Великдень”. У цей день не можна працювати в полі, щоби земля не сплила кров’ю<sup>34</sup>. У книзі польського письменника С.Вінценза “На високій полонині” у першій частині містяться оповідання про вірування гуцулів<sup>35</sup>. Автор стверджував, що магію породила самотність, а християнські свята міцно переплелися з колишніми язичницькими: “Тим-то велика кількість свят громових – свято Лисиці, свято Вовка, свято диких звірів, свято зел, свято плазунів – понакривала вся, як старі дерев’яні будівлі церковні блискучими банями – святами християнськими”<sup>36</sup>.

Загалом, бачимо, що дослідники кін. XIX – поч. XX ст. проявляли великий інтерес до питань міфологічного світогляду гуцулів. Вони зіб-

<sup>32</sup>Попов Н. Русское население по восточному склону Карпат (Гуцулы – Бойки – Лемки) / Н.Попов. – Москва: [б. в.], 1867. – С. 16.

<sup>33</sup>Арсенич П., Пелипейко І. Дослідники та краєзнавці Гуцульщини: довідник / П.Арсенич, І.Пелипейко. – Косів: Писаний Камінь, 2002. – С. 31.

<sup>34</sup>Цбінден Г. Мандрівка по гуцульських горах / Г.Цбінден // Подорожі в Українські Карпати. – Львів: Каменяр, 1993. – С. 245–246.

<sup>35</sup>Vincenz S. Na wysokiej poloninie. Obrazy, dumy i gawędy z wierchowiny huculskiej / S.Vincenz. – Warszawa: Rój, 1936. – 719 s.

<sup>36</sup>Вінценз С. На високій полонині (правда старовіку) / Станіслав Вінценз. – Львів: Червона калина, 1997. – С. 93.

рали багато переказів та легенд про різних міфічних істот, магичні обряди та традиції мольфарства на Гуцульщині. Їхні праці залишаються актуальними й до сьогодні.

Зовсім інша ситуація спостерігається у міжвоєнний період та радянський етапи вивчення етнографії Гуцульщини. Зокрема, у радянський період, окрім дослідження В.Сокіла про міфологічні мотиви у топонімічних легендах українців Карпат, інших ґрунтовних досліджень ми назвати не можемо. Автор дослідив легенди про велетнів, магичну силу слова, віру в те, що річки і ліс є живими істотами<sup>37</sup>. Частково міфологія гуцулів висвітлена і в узагальнюючій праці “Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження”, але ці відомості не дають вичерпного аналізу проблеми<sup>38</sup>.

Радянські дослідники вважали питання міфології не вартими професійної уваги. Лише, за доби відновлення незалежності України вітчизняні науковці почали більше цікавитись даною проблемою.

Гуцульська міфологія є темою дослідження Н.Хобзей. Зокрема, вона видала словник по даній темі. У ньому авторка не обмежує свої спостереження ареалом Гуцульщини, хоча остання залишається у центрі уваги. Вона наводить змістовні свідчення з позагуцульських українських ареалів та суміжних слов'янських і неслов'янських культурних континентів. Такі паралелі демонструють тісні зв'язки Гуцульщини із суміжними й віддаленими українськими й позаукраїнськими мовно-культурними ареалами, водночас підкреслюючи власне гуцульські самотні елементи, досі не фіксовані джерелами за межами цього регіону<sup>39</sup>.

Також вона подає цікавий поділ міфічних істот, в яких вірять гуцули. Зокрема, дослідниця виділяє демономіфоніми (істоти надприродного похо-

дження – Чорт, Біда, Лісовик), міфоантропоніми (люди, наділені надприродною силою – відьми, мольфари, гравівники) і некроміфоніми (міфічні істоти, що стоять на межі між світом демонів і світом людей. Це душі тих, хто помер не своєю смертю. До таких істот можна віднести потопельників, мавок, русалок та інших)<sup>40</sup>.

Багато праць на дану тему написано й відомим українським письменником і вченим С.Пушиком. Він зібрав широкий масив фольклорного матеріалу, який скомпонував у праці під назвою “Бусова книга”.

С.Пушик цікавиться міфами та легендами про гуцульські язичницькі святилища і походження назв різних гір<sup>41</sup>. Він зібрав значну кількість унікальних переказів про різних міфічних істот, в яких вірять гуцули. Зокрема, чимало інформації зібрано про чугайстра. Цій проблемі присвячена окрема наукова стаття. Дослідник подає опис чугайстра згідно вірувань гуцулів. У народних переказах він постає, як оброслий білою або чорною шерстю, з бородою і синіми очима. Може бути від 2-ох до 7 м зросту і мати одну ногу. Він живе у лісі і полює на нявок. Його вважають проклятим Богом. Також він є захисником лісорубів і пастухів, які завжди залишають йому у лісі їжу. Автор вважає, що чугайстра або чугайстрина можна порівняти з слов'янським богом Велесом<sup>42</sup>.

Досить професійно підходив до дослідження даної проблеми сучасний чернівецький етнограф І.Чеховський, автор монографії “Демонологічні

<sup>37</sup>Сокіл В. Міфологічні мотиви в топонімічних легендах українців Карпат / В.Сокіл // Народна Творчість та Етнографія.– 1989.– № 4.– С. 28–33.

<sup>38</sup>Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження.– К.: Наук. Думка, 1987.– 470 с.

<sup>39</sup>Хобзей Н. Гуцульська міфологія: етнолінгвістичний словник / Н.Хобзей.– Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича, 2002.– С. 10.

<sup>40</sup>Хобзей Н. Міфологічна лексика Гуцульщини / Н.Хобзей // Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні: матеріали наукової конференції Першого світового конгресу гуцулів (Івано-Франківськ, 17–18 серпня 1993 р.).– Івано-Франківськ: [б. в.], 1994.– С. 118–119.

<sup>41</sup>Пушик С. Дохристиянська Гуцульщина. Її міфи і святилища / С.Пушик // Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні: матеріали наукової конференції Першого світового конгресу гуцулів (Івано-Франківськ, 17–18 серпня 1993 р.).– Івано-Франківськ: [б. в.], 1994.– С. 14–16.

<sup>42</sup>Пушик С. Чугайстер: міфічний персонаж української народної поезії Карпат / С.Пушик // Народна Творчість та Етнографія.– 1994.– № 2–3.– С. 53–61.

вірування і народний календар українців Карпатського регіону”<sup>43</sup>. Значну увагу вчений приділяв дослідженню магії, жертвоприношенням та оберегам. Зокрема з даних про відьму на Гуцульщині дізнаємось про її функції, особливі прикмети, народні назви (“чародільниця”). Також у його книзі розповідається про “земних богів” у гуцулів, до яких відносились знахарі-травники, знахарі-заклиначі (примірники, баїльники), заклиначі граду чи бурі (градівники, хмарники), ворожбити і віщуни. Описував й гуцульські обереги, якими вважалися натільні хрестики, свячена вода і ватра<sup>44</sup>.

І.Чеховський вважав, що у гуцулів існувало поєднання старих язичницьких вірувань з християнством. У них була приуроченість багатьох демонологічних вірувань до певних календарних свят та періодів. Він досліджував вірування гуцулів про відьом. Так, відповідно до різних функцій гуцули серед чаклунок розрізняли чарівниць і відьом. Чарівниці, а також чарівники, як вважалося, могли впливати лише на людей: насилати на них хворобу або нещастя чи, навпаки, примовляти від лиха, а також ворожити. Тоді як відьма поширювала своє чаклунство тільки на худобу (забирала молоко у корови). За календарними повір'ями, відьми найбільше активізуються саме в ніч на Івана Купала<sup>45</sup>.

Багато переказів про відьом на Гуцульщині зібрав і М.Городенко. Він пише, що для того щоб захистити свою худобу від чар відьми, потрібно на Святий Вечір обсіпати хлів і стайню маком: відьми дуже люблять мак і, прийшовши до хліва, будуть збирати мак по зернині. Захистом вважається і очищувальне вогнище, запалене на свято св. Юрія<sup>46</sup>.

<sup>43</sup>Чеховський І. Демонологічні вірування і народний календар українців Карпатського регіону: монографія / Ігор Чеховський.– Чернівці: Зелена Буковина, 2001.– 303 с.

<sup>44</sup>Там само.– С. 89–177.

<sup>45</sup>Чеховський І. Календарні вірування про відьом та інших демонологічних істот в українців Карпат і Прикарпаття / І.Чеховський // Науковий вісник Чернівецького університету.– Вип. 96–97. Історія.– Чернівці: Рута, 2000.– С. 224–225.

<sup>46</sup>Городенко М. Чарівний край Черемоша й Прута /

Цікавою сторінкою в історії вивчення гуцульської магії є праці, присвячені цілителям і знахарям (мольфарам). Яскравим прикладом такої праці можна назвати книгу Громовиці Бердник “Знаки карпатської магії”<sup>47</sup>. Книга написана у художній формі, проте містить наукові посилання на спеціалізовані етнографічні дослідження. Авторка описує свої зустрічі і розмови з відомим гуцульським мольфаром, його магичні здібності; акцентує увагу на вивченні воїнської магії, вірувань про відьом, велетів та інших міфічних істот, лікувальні властивості трав.

Про гуцульських мольфарів пише й відомий чернівецький дослідник А.Мойсей. Він досліджує проблеми магії східнороманського населення Буковини. У праці, присвяченій даній проблемі, А.Мойсей згадує й про інші етнографічні групи даного регіону, зокрема про гуцулів. Дослідник пише про одного з сучасних мольфарів, Михайла Нечая з с. Верхній Ясенів, який стверджує, що він є одним з останніх карпатських мольфарів<sup>48</sup>.

Нещодавно побачили світ монографії М.Кугутяка “Терношорське скельне святилище в Карпатах”, “Кам'яні старожитності Космача” та “Скельні святилища сокільських вершин”<sup>49</sup>. Праці містять багато цікавих фото і схем, на яких зображено скельні святилища населення давніх Карпат. Вони є результатом численних експедицій колективу кафедри етнології і археології та науководослідного Інституту історії, етнології і археології Карпат Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаніка, здійснених під керівництвом професора М.В.Кугутяка.

М.Городенко.– Косів: Благівіст, 1999.– С. 66.

<sup>47</sup>Бердник Г. Знаки карпатської магії (Таємниця старого мольфара) / Громовиця Бердник.– К.: Зелений пес, 2006.– 368 с.

<sup>48</sup>Мойсей А. Магія і мантика східнороманського населення Буковини: монографія / Антоній Мойсей.– Чернівці: ТОВ “Друк Арт”, 2008.– С. 149.

<sup>49</sup>Кугутяк М. Терношорське скельне святилище в Карпатах: монографія / Микола Кугутяк.– Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2007.– 72 с.; Його ж. Кам'яні старожитності Космача: монографія / Микола Кугутяк.– Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2007.– 100 с.; Його ж. Скельні святилища сокільських вершин: монографія / Микола Кугутяк.– Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008.– 128 с.

В наш час важко дати однозначну оцінку призначення скельних святилищ та їх ролі у житті давнього населення Карпатського регіону. Ці святилища могли бути ритуальним місцем вшанування давніх язичницьких божеств або т.зв. “астрономічними обсерваторіями”, на яких спостерігали за небесними світилами для визначення погоди, родючості та змін у житті племені.

На цих святилищах вшановувалось солярне божество, символом якого міг бути телець (бик), що відповідав за відродження природи, родючість. Одночасно могли відзначати смерть ящера (зими, темряви). Образи цих тварин ми можемо побачити на скелях святилищ. Ці вірування мають багато спільного з ведичною міфологією, в якій солярне божество Індра (бик) вбиває хтонічного Вітру (зиму)<sup>50</sup>.

Також розгляд міфологічних мотивів скельних святилищ свідчить про наявність образів парних божеств землі і неба (образ птаха-сокола і змія), які відповідали релігійному світогляду носіїв культури лінійно-стрічкової кераміки, трипілля та інших, який заснований на циклічно-коловоротній системі природи<sup>51</sup>. В наш час дана проблема є однією з найбільш дискусійних та малодосліджених.

Питання гуцульського світогляду висвітлені у докторській дисертації “У диких горах: говірка, господарство, світогляд гуцулів України, 1849–1939” (захищена у 1998 р.) американського дослідника Ентоні Амато із штату Індіана<sup>52</sup>.

Певні спроби аналізу духовної культури гуцулів роблять й російські науковці. У вищезгаданій книзі “Українці”, її автори пишуть, що гуцульська демонологія, народні знання, звичаї і обряди, особливо т.зв. полонинського ходу (вигін весною худоби на гірські пасовища) наповнені архаїчними елементами<sup>53</sup>. Ця думка дуже близько перегукується з висновками радянських науковців про ду-

ховність, що засвідчує позиції сучасної російської етнографічної науки по відношенню до українського народу.

Отже, дослідження міфології гуцулів є складним та водночас цікавим процесом. Це зумовлено специфікою проблеми, яка являє собою міждисциплінарне явище тому для її дослідження науковці застосовують методи інших наукових дисциплін (наприклад, фольклористики, релігієзнавства, літературознавства, філософії та інших). Ця особливість вплинула на її вивчення як вітчизняними, так і зарубіжними етнографами. Як бачимо, за минуле століття була написана значна кількість етнографічних праць з міфології гуцулів.

Проте, ця проблема протягом кін. ХІХ – поч. ХХІ ст. висвітлювалась по-різному. Етнографи кін. ХІХ – поч. ХХ ст. акцентували свою увагу на вивченні різних легенд та переказів про демонічних істот, дали їм детальну класифікацію, описали їхні здібності, появу та вплив на людей. Згадані праці містили великий фактологічний матеріал, яким послуговуються і сучасні науковці. В радянський час ця проблема не вивчалась, бо дослідники висвітлювали матеріальні аспекти життя гуцулів.

Нова сторінка в дослідженні міфології Гуцульщини відкрилась в 90-их рр. ХХ ст. Сучасні українські етнографи продовжують досліджувати різні аспекти даної проблеми, які були започатковані ще на початку минулого століття. Незважаючи на це, більшість цих праць загально описують міфічних істот, в яких вірять гуцули, не вдаючись до їх класифікації, вірувань про вплив на життя людей та їх ролі у ньому. Значну увагу дослідникам слід звернути на вивчення космогонічних уявлень гуцулів; вірування про примар, домашніх демонів (домовиків) та інших малодосліджених міфічних істот; трансформацію стародавніх язичницьких вірувань у наш час та проводити аналогії з міфічними уявленнями інших народів та історико-етнографічних груп світу.

<sup>50</sup>Кугутяк М. Скельні святилища сокільських вершин: монографія... – С. 106.

<sup>51</sup>Там само. – С. 45.

<sup>52</sup>Amato A. In the Wild Mountains: Idiom, Economy and Ideology among the Hutsuls of Ukraine, 1849–1939 / A. Amato. – Indiana University, 1998. – Р. 78–83.

<sup>53</sup>Українці. – Москва: Наука, 2000. – С. 48.